

Ἑσαίγηση

ΑΣΚΗΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- Το πρόβλημα τοῦ κακοῦ
- Η γλώσσα τῆς ἀνθρωπολογίας
καί γλώσσα τῆς θεολογίας;

116
ΑΠΡΙΛΙΟΣ-
ΙΟΥΝΙΟΣ
2011

Τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ

Α. Ἡ πτώση

Ἦνάρχει μιὰ ρωγμὴ στὸν κόσμον, μιὰ ἀντίφαση ἀνάμεσα στὴν ἀκόρεστη ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ζῶν καὶ στὴ φυσικὴ περατότητα ποὺ τὴν πνίγει καὶ τὴν περιορίζει. Ὅμως, ἡ πτώση εἶναι ἓνα βίωμα ποὺ δὲν ὀροθετεῖται ἀπὸ τὸ φυσικὸ θάνατο, οὔτε ἐξαντλεῖται στὰ ἀποτελέσματά του. Ἀκόμη κι ἂν καταφέρουμε νὰ νικήσουμε τὴν ἀρρώστια καὶ τὸν θάνατο, μέσα ἀπὸ τεχνικὲς ἀποφυγῆς τῆς γήρασης τῶν κυττάρων ἢ μέσα ἀπὸ μεταμοσχεύσεις, ἴσως θὰ συνεχίσουμε νὰ κουβαλᾶμε τὸ θάνατο μέσα μας. Ἡ πτώση εἶναι μιὰ κατάσταση τῆς ὑπαρξης, καὶ ὅχι ἀπλῶς ἓνα βιολογικὸ δεδομένο. Μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι βιολογικὰ ζωντανός, ὅμως νὰ ἔχει χάσει τὸν ὀρίζοντα τῆς ὑπαρξης ποὺ τοῦ ἀρμόζει, νὰ ἔχει σμικρύνει τὴ ζωὴ του μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴν συνιστᾶ ἀληθινὴ ζωή.

Μπορεῖ, ἄραγε, νὰ ἀναζητήσει κάποιος τὴν αἰτία τῆς τραγικότητος ποὺ χαρακτηρίζει τὸν κόσμον στὴ φύση κατ' ἐαυτὴ, νὰ θεωρήσει τὴν ἀπάνθρωπη τραγικότητα σύμφυτη μὲ τὴν κτιστότητα; Ἀπὸ μιὰ ἄποψη, εἶναι βέβαιο ὅτι ὑπάρχει αὐτοσυνεπῆς γλώσσα ποὺ θὰ ἐπέτρεπε κάτι τέτοιο. Πράγματι, τί θὰ ἀπαντοῦσε ἄραγε κάποιος ἐχέφρων, ποὺ διατηρεῖ ἀκέραιες τὶς ψυχικὲς του ἀντιστάσεις ἀπέναντι σὲ ἀφελεῖς καὶ νευρωτικὲς παραδοξολογίες, στὸ ἐπιχείρημα ποὺ προβάλλουν πολλὲς σύγχρονες φυσιολατρικὲς δοξασίες, ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἀπάντηση στὰ ἀνθρώπινα προβλήματα βρίσκεται σὲ κάποιου εἴδους «ἐπιστροφή στὴ φύση»; Πρὶν κἂν χρειαστεῖ νὰ θυμίσει ἄκομψα πόσα παιδάκια πεθαίνουν καθημερινὰ ἀπὸ λευχαιμία ἢ ἀπὸ τὴν κατάρρευση τοῦ ἀνοσοποιητικοῦ τοῦ συστήματος, θὰ ἀρκοῦσε νὰ κάνει μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὸν κατ' ἐξοχὴν φυσικὸ νόμον τῆς ζούγκλας, στὸ αὐτόνοητον φυσικὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου. Φυσιολογικά, ἡ συζήτηση τελειώνει ἐκεῖ.

Πράγματι, ἡ φύση εἶναι ὁ συνήθης ὑψωτός. Ὅχι ἄδικα. Ὁ θάνατος εἶναι φυσικὸ δεδομένο. Καὶ ὁ θάνατος, ὅσο κι ἂν τὸ βασανίσει κανεὶς, ὅσο κι ἂν προσπαθῆσει νὰ τὸ ἀπαλύνει, εἶναι κακός. Ἀκόμη κι ἂν ἐμπιστεύεται κανεὶς τὴ δύναμιν τοῦ Θεοῦ νὰ πατᾶ τὸ θάνατον, ἀκόμη κι ἂν πιστεύει στὴν ἀνάστασιν, ἀκόμη κι ἂν ἐλπίζει μὲ ὅλη τὴ δύναμιν τῆς ψυχῆς του ὅτι ὁ θάνατος εἶναι πέρασμα στὴν Καινὴ Βασιλεία, σὲ μιὰ νέα ζωή, μὲ νέα ὑπαρκτικὰ δεδομένα, δὲν παύει νὰ βιώνει τὸ θάνατον τῶν προσφιλῶν του προσώπων σὰν μιὰ τραγικὴ καταστροφὴ.

Εἶναι, λοιπὸν, ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ φύση πᾶσχει. Σὲ μιὰ συνολικὴ θεώρηση τῆς φύσης, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς αὐτοσυνειδητῆς λογικότητος ποὺ εἶναι ὁ

άνθρωπος, ή φύση από τή μιὰ λειτουργεί με τρόπο που οργανώνει, μορφοποιεί, συνθέτει και διαμορφώνει τάξη, αρμονία και λογική, ενώ από τήν άλλη άπειλει, αποσυνθέτει, αποδιοργανώνει και καταστρέφει τήν ίδια τή δική της οργάνωση, τή δική της τάξη και αρμονία. Τό ίδιο τό «καλό» σύμπαν που στο σύνολο και τīs έπιμέρους έκφάνσεις του συγκροτεί κόσμο λογικής, αυτό τό ίδιο έμπεριέχει τούς νόμους που αποδιοργανώνουν και καταστρέφουν τή λογική του τάξη.

Από τή στιγμή που ή λογικότητα έντοσάζει τήν τραγικότητα, τό καλό σύμπαν μοιάζει νά καταρρέει. Υπάρχει, όμως, ένα μικρό πρόβλημα. Ότι τό σύμπαν, καλό ή κακό, συνεχίζει νά υπάρχει. Στο βάθος, λοιπόν, τό έρώτημα παραμένει: πώς άραγε συνεχίζει νά υπάρχει αν δέν είναι καλό; Είναι πράγματι όντολογικό, υπαρκτικό δεδομένο τής φύσεως ή κακότητα του θανάτου; Η μήπως πρέπει νά αναζητήσουμε τήν αρχή τής ρωγμής που υπάρχει στον κόσμο στην έλευθερία των λογικών κτισμάτων, στην ίδια τήν αρχή που συστήνει τον κόσμο κατ' αρχήν ως έλεύθερο λόγο, που σαρκώνεται και ενεργεί με τρόπο φυσικό;

Ένας άλλος τρόπος για νά πούμε ότι ή κτίση «πάσχει», είναι νά τό θέσουμε όπως ό απόστολος Παύλος: «συστενάζει και συνωδίνει». Προσθέτει ό Παύλος: «αποκαραδοκούςα τήν απολύτρωση των τέκνων του Θεού». Αν, όμως, συμβαίνει νά άφορα και στη φύση ή «απολύτρωση» των τέκνων του Θεού, ώστε ή κτίση νά «αποκαραδοκεί», αυτό σημαίνει ότι αν και συμπάσχει, τό πάθος αυτό δέν άποτελεί όντολογικό της ιδίωμα και δέν είναι σύμφυτο με τον τρόπο της.

Έδώ άποκτά πρόσθετο νόημα ή συζήτηση σχετικά με τή βαθύτερη σχέση τής πραγματικότητας με τή λογικότητα. Αν ή πραγματικότητα είναι ή σάρκωση του λόγου των πολλών στην ένότητα τής μιās φύσεως, τότε ή πραγματικότητα του κόσμου δέν μπορεί νά είναι άμοιρη των λογικών έπιλογών, που πηγάζουν από τήν έλευθερία των λογικών κτισμάτων. Αν ή φύση σαρκώνει σε φυσικές ενέργειες τή λογική ενέργεια των κτισμάτων, που έχουν πρόσβαση σε ένα πεδίο λογικής έλευθερίας, τότε οι ίδιοι οι φυσικοί νόμοι γίνονται κατ' έφεση τής λογικής ενέργειας, τής έλεύθερης απάντησης των κτισμάτων στην κλήση για

σχέση που άπευθύνει ό δημιουργός, τής σχέσης που διαμορφώνουν τα κτίσματα μεταξύ τους, έξιστάμενα έν έλευθερία.

Αν, λοιπόν, ή πραγματικότητα δέν είναι «άντικείμενη», δέν είναι «έκεϊ έξω», αλλά συγκροτείται από μιὰ μετοχή λογικών σχέσεων, αν είναι ένας «κόσμος» λογικής έπιθυμίας που διερμηνεύει τον προορισμό του, τότε ή βαθύτερη λειτουργικό-

τητα τῆς Φύσεως, ἡ ἴδια ἡ καρδιά τοῦ Φυσικοῦ νόμου, καθρεφτίζει τὴ σχέση τῶν ὑπαρκτῶν, τὴν ἐλεύθερη ἀνταπόκρισή τους στὴν κλήση γιὰ σχέση πού τὰ ὀρίζει ὑπαρκτικά.

Αὐτὸ πού βλέπει ἡ λογικὴ ὑπαρξὴ ἐξιστάμενη δὲν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ κόσμου καθ' ἑαυτή. Αὐτὸ κατὰ κάποιον τρόπο γέτει μιὰ βάση γιὰ τὸ νόημα τῆς ἐρμηνευτικῆς ἔκστασης. Ἡ ὑπαρξὴ πού θεωρεῖ τὸ ὑπαρκτὸ δὲν εἶναι ἡ ἀντικείμενη οὐσία, ἀλλὰ τρόπος πού γεννιέται μέσα ἀπὸ τὴν ἀμοιβαία λογικὴ ἐνέργεια τῶν ὑπαρκτῶν. Αὐτὸ στὸ ὅποιο μετέχουμε, αὐτὸ πού γνωρίζουμε καὶ θεωροῦμε μέσω τῶν Φυσικῶν ἐνεργειῶν, εἶναι ὁ τρόπος τῆς μετοχῆς τοῦ καθ' ἑαυτοῦ ὑπαρκτοῦ στὴν κοινὴ οὐσία τοῦ κόσμου. Καὶ πάλι ἡ ἔννοια τῆς κοινῆς οὐσίας ἐδῶ εἶναι μιὰ βοηθητικὴ ἐνδιάμεση ἀναφορὰ σὲ κάτι πού καθ' ἑαυτὸ δὲν ὀρίζεται πλήρως. Ὑπάρχει ὡς λογικὴ εἰκόνα καθολικῆς μετοχῆς.

Ἔτσι, ἡ μόνη ὑπαρξὴ, αὐτὴ πού ἀπομονώνεται καὶ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴ σχέση μὲ τὶς ἄλλες ὑπάρξεις, βυθίζεται σὲ ἓνα καθεστῶς ὑπαρκτικῆς ἐκλειψῆς. Ἡ ἀνάδυση τῆς λογικότητας ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν κατάδυση τῆς ὑπάρξεως ὡς ἀντικείμενης οὐσίας. Ἡ μόνη ὑπαρξὴ, ἀρνούμενη τὴν ἀναφορικότητα καταβυθίζεται στὴν ἀλογία. Αὐτὸ εἶναι ὁ πνευματικὸς θάνατος τῆς ὑπάρξεως. Εἶναι ἓνα εἶδος λογικοῦ θανάτου, ὄχι ἀντικειμενικῆς ἀνυπαρξίας.

Γι' αὐτὸ, ὁ θάνατος δὲν προκύπτει ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς Φυσικῆς ἐκλειψῆς, ἀλλὰ ἐνεδρεῖ ἐπίσης μέσα στὴν ἴδια τὴ ζωὴ. Ἡ ζωὴ πού πραγματοποιεῖ τὴν ὑπαρξὴ ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀναφορὰ στὸν ἄλλο, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀναφορικὴ μετοχὴ στὸν κόσμον, εἶναι ὑπαρξὴ μόνη, δηλαδὴ νεκρὴ. Αὐτὸ πού τὴν ζωοποιεῖ εἶναι ἡ ζωντανὴ ἀναφορὰ στὴ λογικότητα, στὴ σχέση μὲ τὸν κόσμον.

Ἡ ὑπόθεση, μὲ ἄλλα λόγια: ὁ κόσμος ὅπου μετέχουμε ἐνεργητικὰ εἶναι θεσπισμένος κατὰ λόγον, μὲ μιὰ βαθιὰ λογικὴ ὑπόσταση, πού τὸν καθορίζει καὶ Φυσικά, κατὰ Φύση. Ἄν, ὅμως, ἡ λογικότητα εἶναι συνυφασμένη μὲ παραμέτρους ἐλευθερίας τοῦ ὑπαρκτικοῦ τρόπου, τότε ὁ κόσμος πού παρατηροῦμε εἶναι τέτοιος ἐξαιτίας τῶν λογικῶν ἐπιλογῶν τῶν αὐτοσυνείδητων λογικῶν κτισμάτων. Ὁ τρόπος πού ἀντικειμενοποιεῖ τὴν οὐσία τοῦ ἐπιλέγοντας τὴ μοναχικότητά του ἀντιπαρατίθεται στὸν τρόπο πού ἀρνεῖται τὸν σκληρὸ πυρήνα τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐξέρχεται οἰκιοθελῶς ἀπὸ αὐτὸν γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν ἄλλο. Δηλαδή, στὸν κόσμον ἐνεδρεῖ ὁ θάνατος ὡς παράμετρος ἐλευθερίας, ἐνεδρεῖ οἱ προϋποθέσεις τῆς ὑπαρκτικῆς ἐκλειψῆς. Ἡ σύσταση τῆς πραγματικότητας ἐμπεριέχει τόσο τὸ νόημα πού πηγάζει ἀπὸ τὴν λογικότητα ὅσο καὶ τὴν ἔξοδο ἀπὸ αὐτὸ τὸ νόημα, τὴν μὴ-σχέση, μιὰ μορφὴ ἀλογίας.

Οί ὄροι τῆς κτιστότητας

Ἡ κατανόηση τῆς Φυσικῆς πραγματικότητας, τῆς ὄντικῆς ἐμφάνειας τῶν ὑπαρκτῶν, ὡς σάρκωσης λόγου, ὑποστατικῶν σχέσεων, εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ μιὰ ἀντίληψη τῆς Φύσης ἀποδεσμευμένη ἀπὸ τὸν δεδομένο, τὸν ἀναγκαστικὸ χαρακτήρα, μὲ τὸν ὁποῖο γενικὰ ἐμφανίζεται ἡ Φύση τῶν κτιστῶν ὄντων. Δηλαδή, ἡ Φύση τοῦ κτιστοῦ μπορεῖ νὰ μὴ εἶναι ὄντολογικὰ ὑποταγμένη στα δεδομένα καὶ ἀναγκαστικὰ ὅρια τῆς Φθορᾶς τῆς χρονικῆς καὶ χωρικῆς περατότητας, ἔστω κι ἂν συχνὰ εἶναι τέτοια μὲ τὸν δεδομένο τρόποσ σου κατανοεῖ ὁ βιολογικὸς ἐγκέφαλος. Ὀντολογικὰ δεδομένη Φύση σημαίνει ὅτι κάθε κτιστό, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κτιστότητα του, ἔχει δεδομένο, ἀπαράβατο καὶ ἀπαραβίαστο τρόποσ, δοσμένο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Ἐτσι, μιὰ τέτοια κατανόηση ὀδηγεῖ στὴν ἀντίληψη ὅτι κάθε κτιστό, μικρὸ ἢ μεγάλο, ὄρατὸ ἢ ἀόρατο, ὑπάγεται στὴν τρωικὴ ἀναγκαιότητα τοῦ θανάτου, τῆς Φθορᾶς, τῆς χωρικῆς περατότητας, τῆς χρονικῆς ἀκολουθίας. Μὴ δεδομένη ὄντολογικὰ σημαίνει ὅτι εἶναι δυνατὸ στὴν αὐτοσυνείδητη λογικότητα νὰ κατανοήσει τὴν κτιστὴ Φύση νὰ διακρίνεται ἀπὸ μιὰ ρευστότητα, ἀπὸ μιὰ μικρότερη ἢ μεγαλύτερη ἐλευθερία ὡς πρὸς τὸν δεδομένο ἐμφανὴ τῆς τρόσῳ. Νὰ κάνει χρῆση τοῦ ὑλικοῦ τῆς κτιστότητας ὥστε νὰ ἀποδώσει καλύτερα τὸν τρόποσ τῆς δικῆς τῆς ἐπιθυμίας.

Στὸ πλαισίο τῆς διευκρίνησης τῆς παραπάνω δυνατότητας ἂς ἀναφέρουμε τὰ ἐξῆς παραδείγματα: Ἐμφανίζεται ὁ τρόσῳς τοῦ κτιστοῦ σύμφυτος μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴ Φθορά. Ὅμως, ἡ στοιχειώδης δομὴ τῆς ὕλης εἶναι προφανῶς ἀθάνατη. Σύμφωνα μὲ τὴν τρέχουσα κατανόηση τῆς Φυσικῆς πραγματικότητας ἓνα ἠλεκτρόνιο δὲν πεθαίνει ποτέ. Τὸ σύμφων ἀποτελεῖται ἀπὸ σωματῖα ποὺ γεννήθηκαν στὶς χρονικὲς τοῦ ἀπαρχῆς καὶ τὰ τηλεσκοπία μας παρατηροῦν φωτόνια ποὺ μεταφέρουν πληροφορία γιὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς δημιουργίας. Στὸν ὄργανισμό τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν κύτταρα μὲ τεράστια ἀντοχὴ στὸν χρόνο, ἐνῶ τὰ γονίδια μεταφέρουν πληροφορία ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ἱκανὴ νὰ διαιωνίσει τὰ βασικὰ γνωρίσματα. Ἡ ὑπόθεση τῆς ἀναγκαστικῆς Φθορᾶς καὶ τοῦ Φυσικοῦ θανάτου εἶναι μὲν ἰδίωμα τῶν σύνθετων πολυπλοκῶν μορφωμάτων, ἀλλὰ ὄχι ἀναγκαστικὸς τρόσῳς τοῦ κτιστοῦ καθ' ἑαυτοῦ.

Ἡ ἀρχὴ τῆς αἰτιοκρατίας, ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ ὑπαρκτοῦ στὸν χῶρο καὶ στὸν χρόνο, ἡ ἔννοια τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου ὅσῳς τὴ συλλαμβάνει ὁ βιολογικὸς ἐγκέφαλος φαίνεται ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαστικὸ ἰδίωμα τοῦ κτιστοῦ, καθὼς δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαστικὸ τρόποσ γιὰ τὴν ὕλη τοῦ μικροκόσμου. Ἄν μπορούσαμε

να Φανταστοῦμε μιὰ αὐτοσυνείδητη λογικότητα μὲ τὴ Φύση τῆς κατανεμημένη σὲ μικροσκοπικὲς ὑλικὲς ὀντότητες καὶ ὄχι ἐντοπισμένη σὲ μακροσκοπικὸ ὄργανικὸ μόρφωμα, τότε αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι αἰώνια καὶ νὰ ἔχει μιὰ ἄλλη σχέση μὲ τὸ χῶρο καὶ τὸ χρόνο, ἀπὸ αὐτὴν ποῦ ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος.

Θὰ μποροῦσε νὰ ἀναρωτηθῆί κάποιος τί νόημα ἔχει νὰ συνάγουμε ὑποθέσεις μὲ βάση τὰ ἰσχύοντα σὲ κάποιες Φυσικὲς παρυφές, παρακάμπτοντας τὴν ἀδήριτη πραγματικότητα ποῦ ἀφορᾷ στοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ἀπάντηση εἶναι ὅτι θέτουμε ἓνα ὀντολογικὸ πρόβλημα μὲ σκοπὸ νὰ ὀδηγήσουμε τὴ σκέψη μας ἀναζητώντας ἀπαντήσεις καὶ ὄχι νὰ προβάλλουμε μιὰ παραπλανητικὴ εἰκόνα γιὰ τὴν ἀναμφισβήτητὴ ἀνθρώπινη περατότητα. Ἄν ἐπιστρέψουμε στὴν ὀντολογικὴ χριστιανικὴ ἀρχὴ γιὰ τὴ λογοποίηση τοῦ κόσμου, τὴν ἔνωση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἀνθρώπο στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, τότε θὰ βρεθοῦμε καὶ πάλι ἀντιμέτωποι μὲ μιὰ ὀντολογικὴ κατανόηση τοῦ κτιστοῦ κόσμου, ἀσύμβατη μὲ τὰ γνωστὰ μας Φυσικὰ ὅρια καὶ τὴν κοινὴ ἀνθρώπινη λογικὴ. Ὁ Θεὸς ἀναλαμβάνει τὴν ὕλη τοῦ κόσμου «ἱστορικά», μὲ τὴν γέννησή του ἀπὸ τὴν Μαρία, ὅμως τὸ γεγονός τῆς ἐνανθρώπισης ἀποκτᾷ σημασία καὶ ἐνεργεῖ σὰν πνευματικὴ ζύμη πέρα ἀπὸ τὴν δεδομένη χρονικὴ περατότητα. Ὁ κόσμος δὲν λογοποιεῖται μόνον «μετὰ τὸν Χριστό», ἀλλὰ στὸ σύνολό του, μὲ τρόπο ποῦ ἐνεργεῖ στὴ δομὴ καὶ σύσταση τοῦ κόσμου ἤδη στὶς ἀπαρχὲς τῆς δημιουργίας. Ἀκόμη κι ἂν διστάζει κανεὶς νὰ συνδέσει τὴ σύσταση τοῦ Φυσικοῦ νόμου μὲ τὴ σάρκωση τοῦ Χριστοῦ, τουλάχιστον γιὰ ὅσους ἐδέχονται τὴ χριστιανικὴ ἀποκάλυψη εἶναι προφανὲς ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἔχει τὴ ρίζα τῆς στὴ Σάρκωση τοῦ Λόγου καὶ Φυσικὰ περιλαμβάνει καὶ τοὺς πρὸ Χριστοῦ ἀνθρώπους. Γιὰ νὰ κάνουμε πάλι μιὰ θεολογικὴ ἀναφορά, ἂν ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου σημαίνει τὴ δυνατότητα τῆς μετοχῆς στὴ Θεία Ἐνέργεια καὶ μέσω αὐτῆς στὸν τρόπο τοῦ ἀκτίστου, τότε προφανῶς ἡ Θεία Ἐνέργεια γίνεται σύμφυτη μὲ τὸν κόσμο δυνάμει τῆς Ἐνσάρκωσης ἑκατομμύρια χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστὸ καὶ ἀγγίζει ἔτσι τοὺς πρῶτους ἀνθρώπους. Αὐτὸ τὸ γεγονός ἀπὸ μόνον του κάνει Φανερὸ τουλάχιστο στοὺς ἐκδεχόμενους τὴν χριστιανικὴ ἀποκάλυψη ὅτι ὁ κτιστὸς κόσμος δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ περιορισμένος, μὲ δεδομένο καὶ ἀπαράβατο τρόπο, ἀπὸ τοὺς ἐμφανεῖς χρονικοὺς καὶ χωρικοὺς του περιορισμούς.

Εἶναι Φυσικὰ δυνατό νὰ ἀντιτεῖναι κάποιος ὅτι τὸ παράδειγμα ἀναφέρεται στὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ, ποῦ προφανῶς δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ κτιστοῦ. Στὴν πραγματικότητα, ὅμως, ἂν τὸ κτιστὸ ἦταν ὀντολογικὰ δέσμιο καὶ περιορισμένο ἀπὸ τὶς Φυσικὲς του διαστάσεις, τότε ἐξ' ὀρισμοῦ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι δεκτικὸ μιᾶς τέτοιας Θείας Ἐνέργειας ποῦ καταστρατηγεῖ τὶς προϋποθέσεις του.

Σύμφωνα με τὰ παραπάνω, μιὰ ὄντολογικὴ κατανόηση τῆς σαρκώσεως ὡς «τέλους καὶ σκοποῦ» τῆς δημιουργίας καθιστᾷ τὴν σάρκωση σύμφυτη μετὰ τὴν δημιουργία καὶ προϋπόθεσή της, ὥστε κάθε κατανόηση τοῦ κτιστοῦ ἐρήμην τῆς σαρκώσεως νὰ στερεῖται νοήματος. Ἡ σύσταση τῆς πραγματικότητας, ἡ ἴδια ἢ ὕλη, ἡ φύση τοῦ κτιστοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ σωστὰ ἐρήμην τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος τῆς σαρκώσεως. Ἡ ἴδια ἢ κατανόηση τῆς φύσεως, ὅπως τὴν ἐκδέχεται αὐτὸ τὸ δοκίμιο, προϋποθέτει τὴ μετοχὴ τοῦ κτιστοῦ στὴ Θεία Ἐνέργεια, ἡ ὁποῖα ἐπιχέεται στὴ δημιουργία δυνάμει τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ φύση, ἡ κτίσις, «τὸ κτιστό», εἶναι δωρεὰ καὶ ὄχι ἀψυχο, ἄδωρο, ἀντικειμενικὸ δεδομένο, διότι ἀκριβῶς δὲν εἶναι αὐτὸ ἄπαρκατο: ἀλλὰ πηγάζει ἀπὸ τὴ Θεία Ἐνέργεια, εἶναι κτιστὴ ἐνέργεια, ποὺ μετέχει τῆς ἀκτίστου χάριτος. Αὐτὴ ἡ ἀκτίστη χάρις εἶναι ἡ πηγὴ τῆς ὑπαρκτικῆς ὑπόστασης τοῦ κτιστοῦ, ἡ πηγὴ τῆς σύστασης καὶ τῆς ζωοποίησής της. Ἡ μετοχὴ στὴν ἀκτίστη χάρις εἶναι ἡ κλήσις τοῦ κτιστοῦ, ἡ ἀνάδυσή του στὸν ὑπαρκτικὸ ὀρίζοντα καὶ ταυτόχρονα ἡ δυνάμει του νὰ γίνῃ γνωστὸ, μετρετὸ.

Ἐπὶ τὰς δύο ἀκόμη σημεία, ποὺ ἀναφέρονται στὴ χριστιανικὴ ἀποκάλυψη, τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ βοηθήσουν ὥστε νὰ διευκρινιστοῦν οἱ ὅροι τῆς κτιστότητας. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ στοὺς μαθητὲς του μετὰ τὴν Ἀνάστασις. Ὁ Χριστὸς ἐμφανίζεται μετὰ τὴν ὕλη τοῦ κτιστοῦ, δηλαδὴ μετὰ τὴν σάρκα καὶ ὀστά, καὶ μάλιστα ἐπιμένει ὥστε οἱ μαθητὲς του νὰ ψηλαφίσουν τὴν σάρκα του. «Ψηλαφίσατέ με καὶ ἴδετε ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστά οὐκ ἔχει καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα». Ὅμως, ταυτόχρονα τοὺς φανερώσει μιὰ κτίσις ἰκανὴ νὰ λειτουργεῖ μετὰ ἄλλους ὄρους: δὲν περιορίζεται ἀπὸ τὶς δεδομένους διαστάσεις τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, ἀφοῦ ἐμφανίζεται ὅπου θέλει τὴ στιγμὴ ποὺ θέλει. Ἐπίσης, φαίνεται νὰ ἀσκεῖ ἔλεγχον πᾶν στὴν ἴδια τὴ μορφή Του, καθὼς οἱ μαθητὲς του ἄλλοτε τὸν ἀναγνωρίζουν καὶ ἄλλοτε ὄχι. Εἶναι ὅμως ἰκανὸς νὰ φάει, ἀκόμη καὶ ἰκανὸς νὰ φέρῃ πτηνὰς. Τέλος, σύμφωνα μετὰ τὴν χριστιανικὴ ἀποκάλυψη ὁ ἀναστημένος Χριστὸς ὡς ἀνθρώπος εἶναι «ἀθάνατος». Ὅμως, πάλι, ὡς ἀνθρώπος εἶναι κτιστός.

Ἐνα δεῦτερο σημεῖο ἀναφέρεται στὴν ἰουδαίω-χριστιανικὴ παράδοσις καὶ ἀφορᾷ στοὺς ἀγγέλους. Οἱ ἄγγελοι (καὶ οἱ δαίμονες) εἶναι ὄντα κτιστά, ἀλλὰ ὑπάρχουν πέρα ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς μας περιορισμοὺς τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τῆς φθορᾶς. Ἐχουν κι αὐτοὶ μιὰ ρευστότητα στὸν τρόπο ποὺ ἐμφανίζονται καὶ εἶναι «ἀθάνατοι».

Ἡ παραπάνω συζήτηση ἔχει σκοπὸ νὰ δείξῃ ὅτι ἴσως ἡ κτιστότητα καθ' ἑαυτὴ δὲν ἔχει ὡς δεδομένο

ὄρο της τὸν αὐστηρὸ περιορισμὸ σὲ ἀπαράβατα ὄρια, ἀλλὰ ἔχει τὶς ὄντολογικὲς προϋποθέσεις νὰ υπάρξει μὲ μιὰ ὀρισμένη ρευστότητα, ἔστω κι ἂν αὐτὴ δὲν εἶναι κατὰ κανόνα προφανής. Ἡ ρευστότητα αὐτὴ μωρεῖ νὰ ἀφορᾷ σὲ διαφοροτικὲς καταστάσεις τῆς κτιστότητας ἀπὸ αὐτὲς στὶς ὁποῖες ἔχουμε ἀμεση πρόσβαση ὡς ἄνθρωποι, ἀλλὰ πάντως εἶναι δυνατὴ. Ἡ ρευστότητα αὐτὴ πρέπει νὰ νοεῖται μέσα στὸ πλαίσιο τῆς φυσικῆς ἐνότητας, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἀποτελεῖ ἐρημητικὸ ἄκρο καὶ δὲν καταστρατηγεῖ τὴν ἐμφανὴ λογικότητα, ἀλλὰ υπάγεται σὲ κάποιου εἶδους φυσικὸ νόμο, ἔστω κι ἂν αὐτὸς εἶναι ἄλλος ἀπὸ αὐτὸν ποὺ γνωρίζουμε.

Ἐπιπλέον, ἡ συζήτηση αὐτὴ μωρεῖ νὰ μᾶς δείξει ὅτι ὁ πόνος, ὁ θάνατος, ἡ φθορά, ὁ ἀπόλυτος καὶ δεδομένος περιορισμὸς στὸν χῶρο καὶ στὸν χρόνο, ὅτι στὶς ἠθικὲς καὶ φιλοσοφικὲς μας ἀναζητήσεις κατανοοῦμε καὶ ὀρίζουμε ὡς «κακό», δὲν ἀποτελεῖ κατ' ἀνάγκη δεδομένο καὶ ἀπαραίτητο ὄρο τῆς κτιστότητας. Δὲν ἀποτελεῖ δηλαδὴ πρωταρχικὸ, ὄντολογικὸ στοιχεῖο τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ ἐκφανση τῆς ἐλευθερίας ποὺ χαρίστηκε στὴν αὐτοσυνείδητη λογικότητα. Αὐτό, ἡ χριστιανικὴ παράδοση τὸ ἔχει ἀποδώσει μὲ ἐκφράσεις ὅπως «οὐκ ἔστιν αἴτιος κακῶν ὁ Θεός».

Ποίος εἶναι λοιπὸν, ὁ θεμελιώδης ὄρος τῆς κτιστότητας, αὐτὸς ποὺ πρωταρχικὰ διακρίνει τὸ κτίσμα ἀπὸ τὸν ἄκτιστο Δημιουργό; Εἶναι ἄραγε αὐτὸ ποὺ γλωσσικὰ ἀποδίδουμε μὲ τὸν ὄρο «ἀθανασία»; «Σὺ (ὁ Θεός) υπάρχεις μόνος ἀθάνατος», ψάλλει ἡ ἐκκλησία στὶς ἀκολουθίες της, ἀντιδιαστέλλοντας τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ κριτήριον τὴν ἀθανασία. Τί σημαίνει ὅμως ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀθάνατος; Μήπως υπάγεται ὁ Θεός στὴ διάσταση τοῦ χρόνου καὶ ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτὸ του ἀνθεκτικὸ στὸν χρόνο σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὸν ἄνθρωπο; Ὁχι βέβαια. Ἡ αἰωνιότητα καὶ ἀθανασία τοῦ Θεοῦ σημαίνει ἀκριβῶς ὅτι ὁ Θεός δὲν ἔχει ἀρχή, δηλαδὴ αἰτία καὶ δὲν ἔχει τέλος, δηλαδὴ σκοπὸ. Ὁ ἴδιος συνιστᾷ τὴν ἔννοια τῆς ἀρχῆς, δηλαδὴ τῆς αἰτίας καὶ τοῦ τέλους, δηλαδὴ τοῦ σκοποῦ. Δὲν υπάρχει κάτι ἔξω ἀπὸ αὐτὸν ποὺ νὰ τὸν καθορίζει υπαρκτικὰ καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Θεός εἶναι ἡ αὐτοῦπαρξη.

Ἀντίθετα, τὸ κτιστὸ δὲν αὐτοκαθορίζεται υπαρκτικὰ, ἀλλὰ ἔχει τὴν πηγὴ καὶ τὴν αἰτία τοῦ ἔξω ἀπὸ αὐτό. Μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια ἔχει αἰτία καὶ σκοπὸ, ἀρχὴ καὶ τέλος. Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι υπάγεται ἀναγκαστικὰ σὲ χρονικὴ ἀρχὴ καὶ χρονικὸ τέλος, μὲ τὸν τρόπο ποὺ κατανοεῖ ὁ βιολογικὸς ἐγκέφαλος. Οὔτε σημαίνει ὅτι τὸ κτιστὸ εἶναι ὄντολογικὰ προορισμένο νὰ βιώνει τὸν χρόνο μονότροπα, μὲ τὸν τρόπο τοῦ θνητοῦ βιολογικοῦ ἐγκεφάλου, τὸν τρόπο τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας. Ἡ

μόνη έννοια του χρόνου που είναι οντολογικά δεδομένη για το κτιστό είναι ακριβώς τα όρια του ανάμεσα σε αίτια και σκοπό. Ο Φυσικός τρόπος με τον οποίο το κτιστό κινείται προς τον σκοπό του ίσως δεν είναι οντολογικά δεδομένος, αλλά μπορεί να χαρακτηρίζεται από κάποια ρευστότητα και ελευθερία, σύμφυτη με τις εκφάνσεις του κτιστού.

Ὁ φόβος τοῦ θανάτου

Ἰσχύει ένας χαρακτηριστικός ψαλμός, στο βιβλίο τῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυίδ, που μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν βαθιὰ ἐμπειρία τῆς πτώσης μέσα στὴ Φύση. Ὁ ψαλμωδὸς χρησιμοποιοῖ συνεχῶς τὴ λέξη «ἁμαρτία», με τρόπο που προφανῶς ἐκφράζει μιὰ βαθιὰ ριζωμένη παθογένεια τῆς κτιστῆς Φύσεως: «Ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου...», «ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας μου καθάρισόν με...». «Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσθησέ με ἡ μήτηρ μου». Ὁ Δαυὶδ εἶναι ἐμπλεὴς τῆς ἐμπειρίας ὅτι ἡ ἴδια ἡ σαρκική του γέννηση εἶναι στιγματισμένη ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ ἀστοχία, ἀπὸ μιὰ παθογένεια που τὸν συνθλίβει. Ὁχι ἀπλῶς ἀπὸ δικές του ἀτυχεῖς ἐπιλογές, προσωπικὲς ἁμαρτίες, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ ἀδυναμία με τὴν ὁποία γεννήθηκε ἤδη ἀπὸ τὴν κοιλία τῆς μάνας του. Ἀπέναντι σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση προφητεύει ὁ Δαυὶδ, ἐκφράζοντας τὴν προσδοκία τοῦ λαοῦ του γιὰ λύτρωση: «Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. Ραντιεῖς με ὑσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι, πλυνεῖς με καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκαιοθήσομαι. Ἀκουτιεῖς μοι ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀγαλλιάσονται ὅστιά τεταπεινωμένα». Τὴν ἀπάντηση στὴν προσδοκία τοῦ Δαυὶδ κηρύττει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερα: «Ἐπεὶ, οὖν τὰ παιδία κεκοινώκηκεν σαρκὸς καὶ αἵματος καὶ αὐτὸς (ὁ Χριστὸς) παραπαλήσιως μετέσχεν τῶν αὐτῶν... ἵνα καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου... καὶ ἀπαλλάξῃ τούτους, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν δουλείας».

Ἰσχύει στὴ βιολογικὴ Φύση ριζωμένη μιὰ δουλεία, που καθορίζει τὴ λειτουργικότητά της, ἡ δουλεία στὸν φόβο τοῦ θανάτου. Κυρίαρχο ἐνστικτο αὐτοσυντήρησης κάθε ζωντανοῦ, ἐγωιστικὴ κυριαρχία τοῦ δυνατοῦ πᾶνω στὸν ἀδύνατο, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἀπέναντι στὴν ἀπειλή τοῦ θανάτου. Ἀρπαχτικὴ ἐπιταγὴ ἐπιβεβαίωσης ὅτι τὸ ζωντανὸ εἶναι πράγματι ζωντανό, μέσω τῆς ἡδονῆς, τῆς ἄμεσης πρόσβασης σὲ ἀγαθὰ, μέσω τῆς κυριαρχίας, τῆς ἐξουσιαστικῆς ἐπιβολῆς, τῆς ἀπόλυτης ἰσχύος. Τὸ ἐνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης, ὁ φόβος τοῦ θανάτου, δὲν εἶναι ἐλεύθερη ἐπιλογὴ τῆς υπέρθεως. Εἶναι γραμμένο στὰ γονίδια, ἐπιβάλλεται στὰ ζωντανὰ ὡς ἀδηριτὴ ἐπιταγὴ κυριαρχίας.

Τί γίνεται, λοιπόν; Είναι η αυτόνομη της υπάρξεως ἐλεύθερη ἐπιλογή, ἐλεύθερος τρόπος, ἀπάντηση τοῦ κτιστοῦ στήν κλήση γιά σχέση καί μετοχή ἢ εἶναι προκαθορισμένος τρόπος, σύμφυτος μέ τὸ κτιστό, δεδομένος ἀπὸ τὴ διαφορά ἀνάμεσα στὸ κτιστό καί στὸ ἄκτιστο; Εἶναι ὁ ἐγωϊσμός, τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης καί τῆς κυριαρχίας, ὁ τρόπος τῆς ἁμαρτίας, ἀναγκαστικός τρόπος τῆς κτίσης, ταυτισμένος μέ τὶς ὄντολογικὲς τῆς προδιαγραφές;

Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Χριστοῦ, μᾶς λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος, δὲν εἶναι ἔτσι: «Ἐπειδὴ τὰ παιδιὰ του ἦταν φτιαγμένα ἀπὸ αἷμα καί σάρκα, γι' αὐτὸ κι αὐτὸς (ὁ Χριστὸς) μέ τὸν ἴδιο τρόπο ντύθηκε τὴ σάρκα τοῦ κτιστοῦ, γιὰ νὰ καταργήσει τὸ κράτος τοῦ θανάτου καί νὰ ἀπαλλάξει αὐτούς, πού ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ θανάτου ἦσαν ὑπόδουλοι». Ἡ ἔνωση κτιστοῦ καί ἀκτιστοῦ, στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀποδίδει τὴν κτίση ἐλεύθερη ἀπὸ τὴ δουλεία στὸ θάνατο, ἐλεύθερη ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ὁ θάνατος ἀναγκαστικός γιὰ τὸ κτιστό καί δὲν εἶναι ἡ δουλεία στὸ θάνατο ἀναγκαστικό, ὄντολογικὸ δεδομένο τῆς κτίσεως.

Ἄν ἡ ὑπαρκτικὴ προτεραιότητα βρίσκεται στὸν ἐλεύθερο λόγο τοῦ κτιστοῦ, στὴ μετοχή πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴ σάρκωση τοῦ Λόγου, τότε ὁ θάνατος εἶναι ἀποτέλεσμα ἐλεύθερης ἐπιλογῆς, καί συνέπεια τοῦ θανάτου εἶναι ὁ φόβος τοῦ θανάτου, ἡ δουλεία στὸ ἔνστικτο. Ἄν τὸ κτιστό ἐμφανίζεται μέσα στὴ δική μας περατότητα ὑπόδουλο στὸ θάνατο, αὐτὸ ὄντολογικὰ προέρχεται κατ' ἀρχὴν ἀπὸ μιὰ ἐλεύθερη ἐπιλογή, πού δὲν προκαθορίζεται ἀπὸ τὸν φόβο τοῦ θανάτου.

Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀδημοσίευτο δοκίμιο τοῦ Ἰωάννη Καλόμοιρου, μέ τίτλο
"Τὸ καλὸ σύμφων καί τὸ πρόβλημα τοῦ κακοῦ", 2005.

Μ Ε Τ Α Μ Ο Ρ Φ Ω Σ Η

Νὰ μεταμορφωθῆῖς
ν' ἀναποδογυρίσεις τὸν ἑαυτό σου
σὰν ἓνα γάντι
νὰ στροβιλίζεσαι σὰν ἓνα πλανήτη
νὰ περάσεις τὸν ἑαυτό σου μέσα ἀπὸ τὸν
ἑαυτό σου
ἔτσι ποὺ κάθε μέρα νὰ διαπερνᾷ τὴν
κάθε νύχτα
ἔτσι ποὺ ἡ κάθε λέξη νὰ τρέχει
στὴν ἄλλη πλευρὰ τῆς ἀλήθειας
ἔτσι ποὺ ὁ κάθε στίχος ν' ἀποκαλύπτεται
ἀπὸ μόνος του
καὶ νὰ διαχέει τὸ δικό του Φῶς
ἔτσι ποὺ κάθε πρόσωπο ποὺ ἀφήνεται
σ' ἓνα χέρι
νὰ ιδρώνει μέσα στὸ δῆμα
τῆς σαλάμης

Ἔτσι ποὺ αὐτὴ ἡ γραφίδα νὰ
μεταλλάσσεται σὲ καθαρή σιωπὴ
Ἡἴελα νὰ πῶ σὲ ἀγάπη

Νὰ πῆσεις ἀπὸ ἓνα ἄλογο
νὰ κηλιδώσεις τὸ πρόσωπο μὲ στάχτη
νὰ τυφλωθῆῖς
ν' ἀνασηκωθῆῖς
καὶ νὰ ἐπιτρέψεις στὸν ἑαυτό σου
νὰ ὀδηγηθεῖ
σὰν τὸν τυφλὸ Σαοὺλ
πρὸς τὴ Δαμασκὸ

ANNA KAMIENSKA, *Ξαφνιάσματα*

Ἀπόδοση στὰ Ἑλληνικά: Βασίλης Καραβίτης, Ἐκδ. Μελάνι 2009.

Ἡ γλῶσσα τῆς Ἀνθρωπολογίας καὶ γλῶσσα τῆς Θεολογίας;

τοῦ Χρήστου Γιανναρά

(Προδημοσίευση ἀπὸ τὸ βιβλίο «Ἐξι Φιλοσοφικὲς ζῶγραφιές» ποὺ θὰ κυκλοφορήσει
προσεχῶς στὶς ἐκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ)

Ἡ χρήση ἴδιας γλώσσας-ὀρολογίας στὸ πεδίο τῆς ἀνθρωπολογίας (στὸν λόγο περὶ τοῦ ἀνθρώπου) καὶ στὸ πεδίο τῆς Θεολογίας (στὸν περὶ Θεοῦ λόγο) δημιουργεῖ εὐλογες ἐπιφυλάξεις: Μοιάζει νὰ σχετικοποιεῖ τὸν Θεὸ ὡς ὑπαρκτὸ σημαίνόμενο, νὰ τὸν καθιστᾶ μόνο νοηματικὴ συνάρτηση τῶν γνωστικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου. Νὰ εἰσθεῖ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι «ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸν Θεὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν του», ὅτι τὸν ἐγκλωβίζει μέσα στὰ ὄρια τῆς γλώσσας του ποὺ εἶναι τὰ ὄρια τοῦ (αἰσθητοῦ) κόσμου του. Προκαλεῖ καὶ δυσφορία ἢ χρήση ἴδιας γλώσσας, ἰδίως σὲ ὅσους δυσκολεύονται νὰ ἀποδεχθοῦν τὸν ἀποφατικὸ χαρακτήρα τοῦ γλωσσικοῦ κώδικα (σὲ κάθε γλωσσικὸ πεδίο).

Σίγουρα ἀναγόμεστε στὴν ἔννοια «Θεός» μὲ βάση τὶς Φυσικὲς μας ικανότητες νόησης, κρίσης, Φαντασίας, διάγνωσης, διάκρισης, συμπερασμοῦ. Δὲν ἔχουμε ἄλλον τρόπο γι' αὐτὴ τὴν καταρχὴν ἀναγωγὴ παρὰ μόνο τὶς Φυσικὲς γνωστικὲς μας δυνατότητες. Εἶναι ἐπομένως ἀναγκαιότητα Φυσικὴ νὰ νοοῦμε τὸν Θεὸ σὲ ἀνα-λογικὴ (εἰκόνας) ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἄνθρωπο: Ἡ ὁμοιότητα λειτουργεῖ ὡς ἀναγκαιότητα δεδομένου περιορισμοῦ τῶν γνωστικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπου (ποὺ εἶναι ἡ εἰκόνα, τὸ αἰτιατό), ἀλλὰ ὄχι ὡς ἀναγκαιότητα ὑπαρκτικῶν περιορισμῶν τοῦ Θεοῦ (ποὺ εἶναι τὸ πρωτότυπο, ἡ αἰτία).

Τουλάχιστον ἡ ἀνθρώπινη γνωστικὴ ἐμπειρία βεβαιώνει ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀκριβὴς ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὰ αἴτια καὶ τὰ αἰτιατά. Τὰ αἰτιατά ἔχουν τὶς ἐνδεχόμενες εἰκόνας τῶν αἰτίων, τὰ αἴτια ὁμῶς ξεχωρίζουν ἀπὸ τὰ αἰτιατά καὶ ὑπερτεροῦν σύμφωνα μὲ τὸν καταγωγικὸ ὀρισμὸ τους. Μὲ παραδείγματα γνωστὰ σὲ ὅλους: λέμε ὅτι οἱ ἡδονὲς καὶ οἱ λύπες μᾶς κάνουν νὰ εὐχαριστιόμαστε ἢ νὰ λυπούμαστε, ἐνῶ αὐτὲς οὔτε εὐχαριστοῦνται οὔτε λυποῦνται. Καὶ ἡ φωτιά, ἐνῶ θερμαίνει καὶ καίει, δὲν λέμε ὅτι ἡ ἴδια καίγεται ἢ θερμαίνεται. Ἐτσι, ἂν πεῖ κανεὶς ὅτι ζεῖ ἢ αὐτοζωὴ ἢ ὅτι φωτίζεται τὸ αὐτόφωτο, δὲν θὰ ἐκφραστεῖ σωστά, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἐκτὸς ἂν

δίνει άλλο νόημα στις λέξεις, διότι προενυπάρχουν στα αίτια, κατά πλεονασμό και πραγματικά, οι προϋποθέσεις τών αιτιατών¹.

Προτού αρχίσει να διαφαίνεται στην παράδοση τών Ἑλλήνων ἡ ἀποφατική ἐκδοχή τῆς γλώσσας (ἡ συνείδηση ὅτι ἡ κατανόηση τών σημαινόντων δὲν συνεπάγεται τὴ γνώση τών σημαινομένων), οἱ Ἑβραῖοι σήμαιναν τὴν Αἰτιώδη Ἀρχὴ τών ὑπαρκτῶν ὄχι μὲ τὸ οὐσιαστικὸ «θεός» (ποὺ παραπέμπει σὲ ἀφηρημένη νοητικὴ σύλληψη) ἀλλὰ μὲ ἐπίθετα δηλωτικὰ γνωρισμάτων προσωπικῆς ὑπαρξῆς (μὲ αὐτοσυνειδησία καὶ λογικὴ αὐτενέργεια). Τὸν ἀποκαλοῦσαν: ὁ Ὑψέρτατος, ὁ Κριτὴς (Ελωχίμ), ὁ Κύριος, ὁ Ἰσχυρὸς (Γιαχβέ), ὁ Ἅγιος (Quadôš), ὁ Αἰώνιος (Ὀλάμ). Αὐτὸ ποὺ εἶναι δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴν ἔννοια-νόημα ποὺ τοῦ ἀποδίδει ἡ ἀνθρώπινη διάνοια, ἀλλὰ γνωρίζεται μόνο μὲ τὴν ἐμπειρικὴ ἀμεσότητα τῆς σχέσης ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ὁ ἄνθρωπος μαζὶ του².

Τὸ γεγονός τῆς σχέσης τοῦ Ἀβραὰμ μὲ τὸν Θεὸ ἢ τοῦ Μωυσῆ ἢ τών προφητῶν δὲν προσδιορίζεται μὲ φιλοσοφικὴ ὀρολογία στὰ ἱερά κείμενα τών Ἑβραίων –δὲ μοιάζει νὰ εἶχε ὄντολογικὰ ἐρωτήματα καὶ ἐνδιαφέροντα αὐτὸς ὁ λαός. Περιγράφεται πάντως ὡς λογικὴ (μέσω τοῦ λόγου, τῆς ἀνθρώπινης γλώσσας) σχέση: ὁ Θεὸς διαλέγεται μὲ τὸν ἄνθρωπο, ὅμως ἡ παρουσία του δηλώνεται μόνο ἔμμεσα: μὲ φυσικὰ φαινόμενα ἐντυπωσιακὰ (νεφέλη γνοφώδης, πῦρ, καπνὸς ὡσεὶ καμίνου, φωναὶ σάλπιγγος). Μαρτυρεῖται μόνο καὶ εἰδικὰ ἡ διαπροσωπικὴ σχέση Θεοῦ-Μωυσῆ ὡς ἐμπειρία ἀμεσότητας: μιλοῦν ἐνώπιος ἐνώπιω, ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον³.

Ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴ χρῆση μιᾶς γλώσσας στὴν ὁμοία οἱ λέξεις νὰ παραπέμπουν μὲ συνέπεια σὲ ὄντολογικοὺς προσδιορισμοὺς, ἐμφανίζεται στὴν περὶπτωση τοῦ χριστιανικοῦ εὐ-αγγελίου (τῆς ἑλληνικῆς σημαντικῆς του διατύπωσης). Ἐκεῖ ὁ ὄντολογικὸς πραγματισμὸς θεμελιώνεται στὴν ἀπόλυτη προτεραιότητα ἱστορικοῦ γεγονότος: τῆς παρουσίας (ὑποκείμενης σὲ ἐμπειρικὴ ἐπαληθευση ἢ διάφευση) Ἰησοῦ τοῦ λεγόμενου Χριστοῦ. Τὰ «σημεῖα» (ἐξαιρετικὰ συμβάντα) ποὺ συνοδεύουν τὴν ἱστορικὴ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ, μαρτυροῦν τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπαρξῆς

1 ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΣ, *Περὶ θεῶν ὀνομάτων* 2, VIII, Migne P.G. 4, 645CD, μτφρ. I. ΣΑ-ΚΑΛΗ. – Βλ. Χάιντεγгер καὶ Ἀρεοπαγίτης, σελ. 84.

2 Βλ. τὸ λῆμμα Θεός στὸ Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας (ἐκδ.) Xavier LÉON-DUFOUR, «Ἄρτος Ζωῆς», Ἀθήνα 1980. - Ἐπίσης, Gottfried QUELL, *El and Elohim im Alten Testament*, στὸ λῆμμα Θεός, στὸ *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, (Hrgr v. G.KITTEL), III, σελ. 79-80.

3 Ἐξοδ. 33, 11

του από τους όρους-αναγκαιότητες τις καθοριστικές του τρόπου της ανθρώπινης Φύσης.

Αυτή η έλευθερία, με κορυφαία έκφανση τη μαρτυρούμενη εκ νεκρών ανάσταση του Χριστού, άφορᾶ ὄχι σέ «ὑπερφυσικές» (μαγικές-μυθώδεις) ικανότητες του συγκεκριμένου ιστορικού προσώπου, αλλά στον τρόπο της ὑπαρξής του: Ἐμφανίζει-ἀποκαλύπτει, αὐτός ὁ κατά πάντα ἄνθρωπος, ὑπαρκτική έλευθερία ἀπό προκαθορισμούς (αναγκαιότητες) πού ἐπιβάλλει ἡ ἀνθρώπινη (καί κάθε κτιστή) οὐσία ἢ Φύση: έλευθερία πού, μέ τήν ἀνθρώπινη λογική, μόνο ἡ ἄκτιστη Αἰτιώδης Ἀρχή του ὑπαρκτικού γεγονότος μπορεῖ νά διαθέτει. Τά σημαίνοντα τῆς ἀνθρώπινης γλώσσας μᾶς ἐπαρκοῦν γιά νά δηλώσουν μέ λογική (κοινωνούμενη) συνέπεια τὸ ὄντολογικὸ γεγονός τῆς ὑπαρκτικῆς έλευθερίας του Χριστοῦ:

Εἶναι (ὅπως ὁ ἴδιος, ὡς ιστορική παρουσία, αὐτοχαρακτηρίζεται) ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πατρός, ὁ Λόγος (Φανέρωση) τοῦ Θεοῦ ὡς Πατρός - ὅπου ἡ λέξη Πατήρ, στήν περιάπτωση τῆς Αἰτιώδους Ἀρχῆς τοῦ ὑπαρκτοῦ, δηλώνει τήν ἀπεριόριστη ὑπαρκτική έλευθερία τῆς ἀγάπης πού «γεννᾶ» καί «ἐκπορεύει» καταγωγικά τήν ὑπαρξη ὡς σχέση, ἐπομένως ὡς ἐνεργὸ λογική ἐτερότητα. Ἡ ἀγάπη εἶναι στήν ἀνθρώπινη γλώσσα τὸ σημαῖνον πού παραπέμπει στήν έλευθερία ἀπό κάθε αὐτονομία τοῦ ὑπαρκτικοῦ γεγονότος, ἀπὸ κάθε ἀναγκαιότητα ὑποταγῆς στήν ὑπαρξη σὰν σέ αὐτοσκοπὸ.

Ὁ Χριστὸς εἶναι Υἱὸς-Λόγος τοῦ Πατρός πού ἡ ἐνανθρώπισή του Φανερώνει τήν έλευθερία του ἀπὸ τήν θεότητά του καί ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασή του τήν έλευθερία του ἀπὸ τήν ἀνθρωπότητά του - ὑπαρξη ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε προκαθορισμὸ καί ἀναγκαιότητα Φύσης θείας καί ἀνθρώπινης: Εἶναι αὐτὸ πού εἶναι μόνο ὡς Υἱὸς τοῦ Πατρός ἐκούσια σαρκωμένος - ὑπάρχει καί σαρκώνεται μόνο ἐπειδὴ ἐλεύθερα καί ἀπροκαθόριστα ἀγαπᾶται καί ἀγαπάει. Σάρκα ἐλεύθερη ἀπὸ τίς ἀναγκαιότητες τῆς ὕλικότητας καί λόγος ἐλεύθερος ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς γλώσσας - ὅρια τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἀλλὰ σάρκα καί γλώσσα πού συγκροτοῦν ζωτική καί ζωσοπιὸ σχέση τοῦ κτιστοῦ μέ τὸ ἄκτιστο. Ἡ ἐνανθρώπιση καθορίζει τὴ γλώσσα τῆς Θεολογίας.

Φανερὸ λοιπὸν ὅτι χρησιμοποιοῦμε τίς λέξεις φύση, οὐσία, ὑπόσταση, πρό-

σωπο, ἐνέργειες, σχέση, πού προέρχονται ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπολογίας (ἀπὸ τὴν ἐμπειρική μας γνώση γιὰ τὸν ἄνθρωπο), τίς χρησιμοποιοῦμε καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὴν ἐμπειρική γνώση πού συνάγουμε γιὰ τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸ ἱστορικό γεγονός τῆς ἐνανθρώπισός του. Ἐπιμένουμε, πῶς ὅταν μιλάμε γιὰ τὸν Θεό, οἱ λέξεις παραπέμψουν σὲ ἐνδείξεις καὶ ὄχι σὲ ὀρισμούς σημειωμένων, ἢ πραγματικότητα τῶν σημειωμένων ὑπερβαίνει ἀσύγκριτα τὴν κατανόηση τῶν ἐνδείξεων. Ἀλλὰ ἡ διαφορά σημειόντων καὶ σημειωμένων δὲν καταργεῖ οὔτε μειώνει τὴν παραπεμπτική (στὴν ἐμπειρία τῆς σχέσης) δυναμικὴ τῶν ἐνδείξεων.

Ὅσοι δυσκολεύονται νὰ ἀφομοιώσουν γνωσιοληπτικά τὸν ἀποφατικό χαρακτήρα κάθε γλωσσικοῦ κώδικα καὶ θέλουν ὥστόσο νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ μετὰ-τὴν Φύση, ἀναζητοῦν (συνήθως) μιὰ γλώσσα ἄλλη, «ὑπέρτερη» τῆς γλώσσας πού συγκροτεῖται μὲ σημαίνοντα τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας. Ἀπαιτοῦν γλώσσα, μὲ σημαίνοντα πού νὰ παραπέμψουν ἀπειθείας (ἀμέσως καὶ ὄχι ἐμμέσως) στὸ ὑπερβατικό – νὰ μὴ μεσολαβοῦν προσλαμβάνουσες ἀπὸ κτιστὰ δεδωμένα. Μοιάζει νὰ ἀναζητοῦν ξέχωρες ἀπὸ τὰ ἐπίγεια ἔννοιες, «ἱερεῖς» καθεαυτές: γλωσσικὰ σημαίνοντα μὲ a priori καὶ ἀποκλειστικὴ ἀναφορὰ στὴ μεταφυσικὴ, πού νὰ μεταδίδουν τὴ γνώση τοῦ ὑπερβατικοῦ ὄχι ὡς δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι⁴.

Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἀναζήτηση ἀποκλείει τὸ βιωματικό-ἐμπειρικό φορτίον τῶν λέξεων γιὰ χάρη ἀφηρημένων νοητικῶν συλλήψεων, «νοητῶν εἰδώλων» – τελικὰ στοὺς δύσπιστους γιὰ τὸν ἀποφατισμὸ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδώσει κανεὶς τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς πιστοποίησης τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: νοητὴν εἰδωλολατρεῖαν εἰδωλοποιοῦντες ἐν ἑαυτοῖς⁵. Ἀναζητοῦν κώδικα μὲ ὅλα τὰ γνωρίσματα τῆς θρησκευτικῆς γλώσσας, γλώσσας πού ὑπηρετεῖ τὴν ἐγκεντρικὴ ψυχολογικὴ ἀπαίτηση γιὰ ὑπερβατικὲς βεβαιότητες ἀπόλυτα ἐγγυημένου κύρους, ἔστω καὶ ἄσχετες μὲ τὴν ἐμπειρία. Ἄγνοεῖ ἡ ἀτομοκεντρικὴ αὐτὴ θρησκευτικὴ ἀνάγκη τοὺς δεδωμένους, πραγματικούς περιορισμούς τοῦ γνωστικοῦ μας πεδίου: Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ νοήσουμε καὶ νὰ μιλήσουμε οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴ μεταφυσικὴ μὲ τρόπο ἄλλον ἀπὸ αὐτὸν πού καθορίζει ἡ Φυσικὴ μας λογικότητα – τρόπο πού συγκροτεῖται ὡς γλώσσα μὲ σημαίνοντα παραπεμπτικὰ στὴν αἰσθητὴ μας ἐμπειρία ἢ στὰ παρὰ-

⁴ 1 Κορ. 13, 12.

⁵ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κωνσταντίνου, *Εἰς τὸν προφήτην Ἠσαΐαν*, 96, Migne P.G. 30, 276C. - *Τὸ Πρόσωπο καὶ ὁ Ἔρωσ*, § 10.

γωγα τῆς κριτικῆς (ἀφαιρετικῆς καὶ συνδυαστικῆς) ἐπεξεργασίας τῶν αἰσθητῶν ἐμπειριῶν μας ἀπὸ τὴ νόηση.

Μιλᾶμε γιὰ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἡ κριτικὴ ἐπεξεργασία τῶν αἰσθητῶν μας παραστάσεων μᾶς ὀδηγεῖ στὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν αἰτιώδη ἀρχὴ τῶν αἰσθητῶν, γιὰ τὸ νόημα (αἰτία καὶ σκοπὸ) τῆς ὑπαρξῆς τους, τὴν αἰτιώδη ἀρχὴ τοῦ ὑπαρκτικοῦ γεγονότος καθεαυτοῦ. Ἡ δεδομένη Φυσικὴ μας λογικότητα λειτουργεῖ μὲ τὶς προϋποθετικὲς σταθερὲς τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ, ὅπως καὶ μὲ τὶς σταθερὲς τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους. Χάρη σὲ αὐτὲς τὶς σταθερὲς ἀναγόμεστε καὶ στὸ ἐννόημα τοῦ ἀναίτιου, τοῦ ἄσκοπου (ἢ τοῦ αὐτοσκοποῦ), τοῦ ἄχρονου, τοῦ ἀδιάστατου, τοῦ ἀναρχου, τοῦ ἀτελεύτητου, χωρὶς αἰσθητὴ ἀφορμὴ τῆς ἀναγωγῆς μας ἀλλὰ μὲ κοινὴ (κοινωνούμενη) τὴ λογικὴ τῆς προφάνεια.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Ἐξώφυλλο: Ἀδὰμ καὶ Εὐὰ μαζὶ μὲ τὸ ἔρπετό. Μωσαϊκὸ 12ου-13ου αἰ. Σικελία. Ὅπισθόφυλλο: Ὁ Ἰωάσαφ καταπαύων τὴν δίψα του εἰς τὴν ἔρημον (κῶδ. 463 φ. 129β).

Τὸ περιοδικὸ «Επίγνωση» ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο. Ἐκδότης: Παῦλος Πολιτίδης. Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ: Ἰ. Καλόμοιρος, Ἀ. Μπύρου, Π. Πολιτίδης. Καλλιτεχνικὴ ἐπιμέλεια: Γρ. Καλόμοιρος. Διεύθυνση ἐπικοινωνίας: Περιοδικὸ «Επίγνωση» Τ.Θ. 21098, 555 10 Πυλαία, Θεσσαλονίκη. Τηλ.: 6936927002. E-mail: epignwsi@gmail.com

